

Gazdasági hírszerzés és ipari kémkedés 1. rész

Az üzleti-gazdasági hírszerzés, az ipari kémkedés elleni védekezés örökzöld téma, s mint azt olvasóink is tapasztalhatták, lapunkban rendszeresen vissza-visszatérünk a helyzet elemzésére, az ipari kémelhárítás tapasztalatainak összegezésére, a biztonsági válságmenedzsment teendőinek számbavételére. Elmúlt évi publikációink közül megítélésünk és az olvasói visszhangok szerint is ebben a témakörben elsőként kell megemlíteni O. Gábor László tanulmányait az üzleti hírszerzésről (Detektor Plusz 1-2., valamint 3-4. számai), Kéringer József információbiztonsági szakember négy részből álló cikksorozatát („Ha megértjük a dolgok hátterét...”, Detektor Plusz 1-2., 3-4., 5-6. és 7. számai). Az üzleti-gazdasági hírszerzés legális szakterületére kalauzolja el az érdeklődőket „A céginformáció elkészítésének szabályai” című cikksorozatával Sasvári Rudolf lapunk 2006. évi 1-2. és 5-6. számában. Most indítjuk Harmados György többrészes cikksorozatát is, mely az ismert biztonságpolitikai szakértő „A magyar nemzetbiztonságot érő főbb kihívások a rendszerváltás után, avagy a gazdasági hírszerzés és ipari kémkedés hazánkban” című tanulmányának rövidített változata.

„Magyarországra nézve kifejezetten komoly veszélyforrásnak számít, ha az állam elveszíti ellenőrzését a gazdaság felett, ugyanis manapság társadalmunk biztonságát legkönnyebben gazdasági érdekeinek csorbításával és gazdaságunk stabilitásának veszélyeztetésével lehet fenyegetni. Ezekben a törekvésekben jelentős szerepet tölt be egyaránt az ipari kémkedés és a gazdasági hírszerzés” – vallja Harmados György. ➤

↳ Gazdasági hírszerzés és ipari kémkedés

AZ IPARI KÉMKEDÉS TÖRTÉNETE

Nincs könnyű helyzetben az a szakember, aki megpróbálja meghatározni az ipari kémkedés megjelenésének időpontját. Gondoljunk csak bele, hogy Prométheusz vajon mikor lophatta el a tüzet az emberiség javára. Talán a legmegfelelőbb megközelítés az, hogy a kémkedés, így a gazdasági és technológiai kémkedés, egyidős az emberiség történelmével.

Már az ősidőktől kezdve a létért való küzdelem fontos eszközeként számított, gyakorlatilag a túlélést biztosíthatta, ha egy kevésbé szerencsés törzs ellopta más csoport kópatintási technikáját.

Az államalakulatokkal egy időben viszont megjelent egy olyan központilag is képviselt, közös igény, mely a kollektív érdekek és a közös élettér megvédésére vonatkozott. Ez az igény azonnal elvezetett az államilag szervezett kémkedés megjelenéséhez. Már az időszámítás előtti V. századból rendelkezünk forrásokkal arra vonatkozóan, hogy ezek a kémszervezetek milyen szervezeti szinten működtek. Sun-tzu kínai hadvezér már időszámításunk előtt 400-ban öt különböző ügynököt különböztet meg. A csoportosítás alapjául a beszerzés különböző formája és eltérő tevékenységük szolgált. Ez alapján a fővezér megkülönböztetett: helyiek közül beszerzett ügynököt, behatoló és kettős ügynököt, továbbá dezinformáló ügynököt, és végül, de nem utolsósorban az összekötő ügynököket. Majd négy évszázaddal később, Caesar galliai hadjáratairól fennmaradt forrásokban hallunk szervezett hírszerző tevékenységről. Ezek a források arról világosítanak fel bennünket, hogy Caesar két, jól elhatárolható részre osztotta fel a hírszerzést. Az egyik az úgynevezett exploratores ügynököket irányította, akiknek feladata a katonai felderítés volt. A másik részleg a speculatores ügynököket fogta össze. Az utóbbi részleg végezte a mai értelemben vett tényleges kémtevékenységet. Ezek az ügynökök az ellenséges területeken éltek, és feladatukat a tartomány gazdasági és társadalmi eseményeinek és jellemzőinek gyűjtésében határozták meg. Így a történelem során az egyik jellemző, szervezett gazdasági kémkedés a galliai hadjáratok alatt valósult meg. Caesar szerint a gazdasági információk elengedhetetlenek ahhoz, hogy teljes képet alkothassunk az ellenség képességeiről.

A VII. és a XII. század között egész Európát és az arab világ ipari kémeit a görögtűz titkának megszerzése, majd pedig a damaszkuszi acél készítésének módja tartotta lázban. Talán nem ugrunk nagyot előre az időben, ha következő korszakként a XVI. századi Franciaországot vizsgáljuk meg. 1551-ben egy királyi pátenst szerint Thesco Mutiő bolognai nemesember engedélyt kapott arra, hogy Franciaországban egyes-egyedül, tíz éven keresztül velencei módra üveget készítsen. A pátenst jelentősége egyrészt abban rejlik, hogy megteremtette a szabadalom fogalmát, mely az ipari kémek ellen is védelmet nyújt, illetve ipari kémkedésre ösztönöz, mivel azt sejteti, hogy külföldről lopott eljárással mások is hasonló jogokra tehetnek szert.

Egy újabb, „hétmérföldes” lépéssel már a XVIII. században találjuk magunkat. Legérdekesebb példaként röviden talán a porcelán titkáért folyó kémkedés történetét ismertetném. A történet középpontjában újra egy gyártási eljárást találunk, melynek lényege a kaolin hozzáadásával készült, úgynevezett keménycserép. A technikát a kínaiak szigorúan őrizték, de a XVIII. század közepén egy francia jezsuita szerzetes birtokába jutott a titoknak. A megszerzett technológiai eljárás alapján Sèvres-ben 1764-ben megindult a porcelán gyártása. Nem sokkal később innen lopta el a technológiát Thomas Briand, aki ez alapján Angliában indította be a gyártást. Az eset leglényegesebb momentum viszont nem önmagában a kémkedés, hanem az az eddig általam elhallgatott tény, hogy a német keramikusok önmaguktól jöttek rá a technikára, igaz, hogy csak később.

A következő történelmi lépés, igaz még a XVIII. századhoz köt minket, de elindítja azt a folyamatot, mely az ipari kémkedést a XIX. században gyakorlatilag az európai államok hivatalos ösztönzésével folyó tevékenységgé alakítja át. Ezt a lépést egy 1791-ben elfogadott franciaországi törvény jelentette, mely nyíltan ösztönözte az ipari kémkedésre. A törvény szerint az állam minden egyes olyan személy részére, aki külföldi ipari titkot hoz be az országba, ugyanolyan előnyöket biztosít, mint azoknak, aki saját szabadalmaztatott találmánnyal rendelkeznek. A törvény nem volt hatástalan, amit az is igazolt, hogy a szabadalmak száma évről évre emelkedett, és a XIX. század végére elérte az évi tízezret Franciaországban.

A XIX. században az ipari kémkedés általános jelenséggé válik az európai országokban, az Egyesült Államokról nem is beszélve. Az ipari szabadalmak számának hatalmas növekedése generáló hatással volt a célzott ipari kémkedések számára. Ennek ellenére szervezett, államilag irányított gazdasági hírszerzésről még nem beszélhetünk, igaz, komplett állambiztonsági szolgálatok már Nagy Frigyes óta léteztek. Az államok szerepe gyakorlatilag a fenti tevékenység ösztönzésében merült ki, mivel az jótékony hatással volt a gazdaság teljesítőképességére, így közvetetten az állami bevételek növekedésére egyaránt. Az ipari-technológiai kémkedés állami szinten, kizárólag katonai célzattal valósult meg, vagyis a katonai kémkedés keretein belül.

Újabb mérföldkönek számított Alfred Krupp tevékenysége mind a gazdaságbiztonság, mind az ipari kémkedés terén. Krupp minden olyan lehetőséget felhasznált az ipari kémkedésre, ami a kor színvonalán lehetséges volt. A kezdetekkor még ő maga is kémkedett, ugyanis így szerezte meg a jó minőségű angol acélgyártás eljárásaira vonatkozó legfontosabb információkat. Ennek ellenére a téma szempontjából legfontosabb tevékenysége a gazdaságbiztonság területén valósult meg. Alfred Krupp volt az első gyártulajdonos, aki megteremtette a szervezett ipari kémelhárítást. 1872-ben kiadott 72 pontból álló iparbiztonsági szabályzata egyedülálló volt a maga nemében. A szabályzat legfontosabb eleme, hogy külön fizetett kémelhárítókat alkalmazott. A szabályzat szerint: „Bármibe kerüljön is, a munkásoknak állandóan olyan energikus és tapasztalt emberek felügyelete alatt kell állniuk, akik jutalmat

kapnak minden elfogott szabotőr, henyélő vagy kém után.” Krupp használta először a kémek elleni harcban a röntgensugarakat. Minden gyárlátogatót belépéskor titokban röntgensugárzásnak tett ki, mivel az egyaránt tönkretett minden fotólemezt és filmet.

A XIX. századot követő első világháború eseményei komolyabb változásokat nem hoztak az ipari kémkedésben. A cégek közti kémkedési verseny továbbra is kiélezettnak számított, míg az állami szintű ipari kémkedés célpontjai továbbra is a katonai objektumok voltak. Változást talán az ipari titkok iránti növekvő katonai érdeklődés jelentett. Ennek alapvető okát abban kereshetjük, hogy a megmerevedett arcvonalak rákényszerítették a szemben álló feleket, hogy technikai megoldásokat keressenek a front áttörése érdekében.

A két háború között és a második világháború alatt se változott meg az a tendencia, hogy az állami irányítású ipari kémkedés és gazdasági hírszerzés a katonai hírszerző szolgálatok tevékenységébe tartozott. Ennek igen egyszerű oka az volt, hogy a szuverén államokra nézve az elsődleges veszélyforrásnak továbbra is a katonai agresszió számított. Az ipari kémkedés így továbbra is az ellenség katonai technikájának kifürkészésére és hadigazdasági teljesítőképességére irányult. A gazdasági teljesítőképességre vonatkozó érdeklődés viszont folyamatosan kiegészítette az eddigi technológia és fegyverorientált állami kémkedést egy összefogott, széles körű gazdasági információszerző és -elemző folyamattal. Erre a változásra talán az egyik legjobb példa az I. G. Farben Industrie tevékenysége a két világháború

között és a második világhéges alatt. Az ipari óriás rendelkezett egy különleges berlini kirendeltséggel, a N.W-7-tel. A kirendeltség a külföldi I. G. Farben üzemektől kapott gazdasági vonatkozású jelentéseket, melyeket saját elemzéseivel és kiegészítéseivel ellátva, az Abwehrnek és a Wehrmacht-nak küldött meg.

Az állami gazdasági hírszerzés felértékelődésére nemcsak a fenti kapcsolat utal, hanem az is, hogy az Abwehr Abteilung I. rendelkezett egy gazdasági hírszerzői részleggel, amely igen jó határfokkal működött. Igaz, hozzá kell tennünk, hogy a német titkosszolgálatok nagy jelentőséget tulajdonítottak az ipari kémkedésnek.

Ugyancsak a második világháború története biztosít számunkra még egy olyan esetet, mely jelentős szerepet játszott és játszik az ipari kémkedés elleni elhárítás mai formájának kialakulásában. Ez az eset az atombomba kifejlesztése volt. A kutatási és fejlesztési folyamat felelőse Leslie R. Groves tábornok volt, aki elsőként alkalmazta az úgynevezett „belső konspiráció” módszerét az iparbiztonság területén.

A „belső konspiráció” lényege, hogy a fejlesztésben dolgozó mérnökök és más érintett személyek csak annyi információt kaptak a teljes projektről, amennyi a munkájuk elvégzéséhez szükséges volt, így megelőzték az információk illetéktelen kézbe való jutását. A módszer abban az esetben is segítségükre lehet, ha az információ kiszivárgása már megtörtént, ugyanis a rendszer behatárolta azoknak a személyeknek a számát, akik hozzá férhettek. A „belső konspiráció” mellett meg kell említenünk az úgynevezett „külső konspirációt” is, melynek lényege, hogy a

vállalat csak annyi információt közöl magáról, amennyi nem sérti a cég titkainak biztonságát.

A „belső konspiráció” mellett meghatározó szerepet játszott a központilag irányított, szervezett dezinformációs hadviselés. Az eredmények magukért beszéltek. Se a japán titkosszolgálatoknak, se a korának egyik legjobb hírszerző szervezetének számító Abwehrnek nem volt tudomása az amerikai atombomba fejlesztéséről. A második világháború lezárásával kezdetét vette a bipoláris világrend negyvenöt éve, melyel az ipari kémkedés és a gazdasági hírszerzés számára új ajtók tárultak ki. Az ipari kémkedés a nyugati világban továbbra is virágzott, sőt a technikai fejlődés korlátlan lehetőséget biztosított a számára. Ezzel szemben a keleti blokkban végbement államosítás a fenti tevékenység lehetőségét hivatalosan kizárta, de nem hinném, hogyha keresnénk, akkor találnánk kivételeket egy olyan gazdasági berendezkedésben, ahol nincs versenyhelyzet. Az államilag irányított gazdasági hírszerzés viszont virágzott. Természetesen ez a virágzás főleg a keleti blokk országaira volt jellemző, a fejlett nyugati technika megszerzésére való törekvés okán. A technológiai kémkedés területén a Szovjetunió mellett Magyarország is számottevő érdemeket szerzett, de magától értetődő, hogy a komolyabb sikereket a Szovjetunió könyvelhette el. Ilyen sikernek számított a Concord adatainak megszerzése és a gép lemásolása, továbbá a Super VC-10-ről, illetve a Lockheed L-1011-ről szerzett teljes leírás, az MX Pershing 2 rakétáról, az Awac-ról szóló adatok, végezetül az amerikai űrsikló sikeres lemá-

solása is magas szintű gazdasági hírszerzést feltételezett. Az 1970-es években a Szovjetunió több mint egy tucatnyi Amerikában élő ügynökkel – kémikusokkal, atomfizikusokkal, virológusokkal, repülőmérnökökkel – rendelkezett, akik kizárólag bizalmas műszaki adatokat adtak át Moszkvának. Közel ötven év alatt kétségtelenül egy totális háború réme jelentette az elsődleges kihívást a két tömb országai számára, ami minden más biztonsági területet maga mögé utasított. A bipoláris világ felbomlásával viszont olyan új nemzetközi folyamatok indultak el, mint a globalizáció és a tőke transznacionalizációja. Ma már nem fegyveres háborúról, hanem gazdasági háborúról kell beszélünk. Az elsődleges biztonsági kihívás és célkitűzés a gazdaságra vonatkozó veszélyforrások kivédése és a gazdasági érdekek érvényesítése lett a nyugati államok számára. A gazdasági hírszerzés a kelet-nyugat irány helyett körkörösé vált, és célját már nem csak a technológiai információk megszerzése jelenti. Manapság meghatározó szerepet tölt be az állami és magáncégek gazdasági célkitűzéseinek megismerése és azok gazdasági tevékenységének figyelése, illetve a nemzetközi gazdaság változásainak követése abból a célból, hogy a szolgálatok megfelelő tanácsokat tudjanak adni a politikai vezetés számára a nemzetgazdaságot érintő kérdésekben. A gazdaság folyamatos elkülönülése az államtól és önálló, nemzetközi politikai szereplőként való megjelenése óriási biztonsági kihívást jelent a fejlett országok számára.

(Folytatjuk)

Harmados György